

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุเทศะกรณี (multi-site case study research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม วิธีดำเนินการวิจัยประกอบด้วย ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นที่ 1 พัฒนาการรอบแนวคิดในการเก็บข้อมูล ขั้นที่ 2 คัดเลือกโรงเรียน ขั้นที่ 3 เก็บข้อมูลภาคสนาม และขั้นที่ 4 สรุปข้อมูลเพื่อนำมาพัฒนาเป็นทฤษฎีโปรแกรม

โดยขั้นที่ 1 เป็นการศึกษารวบรวมแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นทำแบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์อย่างคร่าวๆ เพื่อให้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

วิธีดำเนินการวิจัยขั้นที่ 2 เป็นการหากรณีศึกษาที่มีความเหมาะสม ในที่นี้ผู้วิจัยต้องการโรงเรียนที่มีผลการดำเนินการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จ เหมาะที่จะนำมาเป็นแบบอย่าง ในส่วนของโรงเรียนในโครงการรุ่งอรุณ ผู้วิจัยได้เลือกโรงเรียนจากผลการประเมินโครงการระยะที่ 2 ของโครงการรุ่งอรุณ ซึ่งได้ทำการประเมินเฉพาะกับโรงเรียนที่อยู่ในโครงการครบทั้งสองระยะ ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนอิสลามลำไทรเป็นกรณีศึกษา ที่เป็นโรงเรียนในโครงการรุ่งอรุณที่อยู่นอกตัวเมือง และโรงเรียนอุดมศึกษาเป็นกรณีศึกษาที่เป็นโรงเรียนในโครงการรุ่งอรุณที่อยู่ในตัวเมือง เนื่องจากโรงเรียนทั้ง 2 เป็นโรงเรียนที่มีผลการประเมินในเกณฑ์ดีมาก (A) ในขณะที่โรงเรียนอื่นจะมีผลการประเมินในระดับปานกลางค่อนข้างดี เนื่องจากระยะเวลาของโครงการค่อนข้างยาว (ประมาณ 8 ปี) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเชื่อมั่นว่า การที่โรงเรียนสามารถอยู่ในโครงการจนครบและได้รับผลการประเมินระดับดีมาก เป็นสิ่งที่แสดงถึงความยั่งยืนและมีคุณภาพของโครงการของโรงเรียน

ส่วนโรงเรียนที่พัฒนาหลักสูตรด้วยตนเองนั้น ผู้วิจัยได้สอบถามเจ้าหน้าที่จากกระทรวงศึกษาธิการที่ทำโครงการเกี่ยวกับโรงเรียนสิ่งแวดล้อม ได้คำแนะนำรายชื่อโรงเรียนมาส่วนหนึ่ง จากนั้นผู้วิจัยจึงสืบค้นข้อมูลของโรงเรียนเหล่านั้นจากทางอินเทอร์เน็ต และเดินทางไปสังเกตบริบทของโรงเรียนจากสภาพจริง เมื่อเลือกโรงเรียนได้แล้วจึงโทรศัพท์ไปสอบถามกับผู้บริหารของโรงเรียนเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน จากนั้นเลือกโรงเรียนที่มีลักษณะตามที่ต้องการให้เป็นกรณีศึกษา ได้แก่โรงเรียนวัดสามด้า เป็นโรงเรียนที่พัฒนาหลักสูตรด้วยตนเองที่อยู่นอกเมือง และโรงเรียนพิชญศึกษา เป็นโรงเรียนที่พัฒนาหลักสูตรด้วยตนเองที่อยู่ในเมือง

ส่วนวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งเป็นการดำเนินการวิจัยขั้นที่ 3 นั้น ผู้วิจัยเริ่มจากการสืบค้นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโรงเรียน และโครงการทางสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ศึกษาแผนที่โรงเรียนและทดลองเดินทางไปดูสถานที่ก่อน จากนั้นจึงโทรไปแนะนำตัวพร้อมทั้งวัตถุประสงค์การวิจัยอีกครั้งกับผู้บริหารสถานศึกษา หรือ ผู้รับผิดชอบโครงการ แล้วนัดเจอกันครั้งแรกเพื่อทำความรู้จัก จากนั้นจึงขออนุญาตเข้าไปเก็บข้อมูล ซึ่งแต่ละโรงเรียนก็มีระยะเวลา และรูปแบบการฝังตัวที่แตกต่างกัน เนื่องจากขนาด และลักษณะของโรงเรียนที่ต่างกัน โรงเรียนขนาดเล็กจะมีความเป็นกันเองมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ ที่มีระเบียบวินัยที่เคร่งครัดมากกว่า

ขั้นตอนสุดท้าย สรุปข้อมูลเพื่อนำมาพัฒนาเป็นทฤษฎีโปรแกรม ผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นข้อมูลเชิงบรรยาย และได้สรุปเป็นทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของแต่ละกรณีศึกษา จากนั้นนำข้อมูลเอาทฤษฎีโปรแกรมเหล่านั้นมาสร้างเป็นทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม

สรุปผลการวิจัย

ผลการพัฒนาและตรวจสอบทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม พบว่าทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นในโรงเรียนทั้ง 4 บริบท โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เพื่อให้การปลูกฝังเป็นไปอย่างครบวงจร ต้องมีการร่วมมือรวมพลังของภาคี 3 ฝ่าย ได้แก่ บ้าน (ผู้ปกครอง/ชุมชน) โรงเรียน (ผู้บริหาร ครู บุคลากร) และ ศาสนา กล่าวคือ นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในทุกกิจกรรมของแต่ละวัน ไม่ว่าจะอยู่ที่โรงเรียน บ้าน หรือ ศาสนสถาน นอกจากนี้การร่วมมือของภาคีทั้ง 3 ฝ่ายยังเป็นช่วยแก้ปัญหาในด้านการขาดแคลนทรัพยากรบุคคลของโรงเรียนที่มีบริบทนอกตัวเมือง และช่วยให้โรงเรียนที่มีบริบทในตัวเมืองมีความสัมพันธ์กับชุมชนแน่นแฟ้นขึ้น

ในแต่ละโรงเรียน ต้องมีบุคลากรแกนนำในการบริหารโครงการอย่างน้อยโรงเรียนละ 1 ท่าน เพื่อความยั่งยืนและต่อเนื่องของโปรแกรม เกิดขึ้นจากการมีลดผลกระทบจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงบุคลากรในโรงเรียน โดยแกนนำต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี มีจิตสำนึกและรู้วิธีปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังต้องมีภูมิหลังที่ใกล้ชิดผูกพันกับบริบทของโรงเรียนมาเป็นเวลานานพอจะรู้ถึงจุดเด่น และปัญหาของสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ควรนำมาเป็นประเด็นในการพัฒนาโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม

2. มีรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย และสอดคล้องกับบริบททางชุมชนของโรงเรียน มีการบูรณาการเนื้อหาทางสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับระดับชั้น ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้จากสภาพจริง โดยกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาด้วยตนเอง

3. การปลูกฝังเรื่องภูมิปัญญาอาชีพในท้องถิ่น โดยในโรงเรียนที่อยู่ในบริบทนอกเมือง ที่โรงเรียนมีความใกล้ชิดกับชุมชน และนักเรียนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน การปลูกฝังในเรื่องนี้จะมีส่วนสนับสนุนให้นักเรียนเติบโตขึ้นเป็นคนรุ่นใหม่ที่รักถิ่นฐาน มีความสุขที่จะอยู่อาศัยในชุมชน มีความภูมิใจในการสืบทอดการประกอบอาชีพในชุมชนและดำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆต่อไป ส่วนโรงเรียนที่มีบริบทอยู่ในเมือง ก็จะเป็นความรู้เพิ่มเติมทางสังคมให้นักเรียนได้รู้จักรากเหง้า และลักษณะของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่โดยมุ่งให้นักเรียนเกิดความรู้และความชื่นชม

4. การปลูกฝังให้นักเรียนและคนในชุมชนรู้วิธีอนุรักษ์พลังงานควบคู่ไปกับมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม โดยชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้เข้าใจภาพรวมของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โรงเรียนมีหน้าที่จัดเตรียมแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่พัฒนาขึ้นให้ข้อความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการออกแบบและประเมินโครงการทางสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนอยู่ในบริบทที่แตกต่างกัน ข้อค้นพบดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

ในด้านหลักสูตรที่มุ่งเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม พบว่ามีความสอดคล้องกันทั้งในโรงเรียนที่พัฒนาหลักสูตรด้วยตนเอง และโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรของโครงการรุ่งอรุณ ในเรื่องของการสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน แต่มีข้อแตกต่างกันที่การบริหารหลักสูตร ซึ่งโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรของโครงการรุ่งอรุณจะมีกระบวนการที่เป็นรูปธรรมมากกว่า และเน้นการบริหารแบบ Whole School Approach เพื่อเน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรในโรงเรียนอย่างทั่วถึงกัน

ในด้านบริบทที่แตกต่างกัน พบว่าโรงเรียนที่มีบริบทอยู่นอกตัวเมืองจะได้เปรียบในด้านของการมีพื้นที่แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติมากกว่า และมีความสัมพันธ์กับชุมชนแน่นแฟ้นกว่า โรงเรียนที่มีบริบทอยู่ในเมือง ในขณะเดียวกัน โรงเรียนในเมืองก็มีข้อได้เปรียบด้านความพร้อมทางด้านทรัพยากรทั้งด้านบุคคลและงบประมาณ

2. จากการนำทฤษฎีไปตรวจสอบ พบว่าองค์ประกอบในทฤษฎีมีความสอดคล้องกับสภาพจริงที่พบ จึงสามารถนำทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นนี้ไปใช้เป็นเครื่องมือในการออกแบบและประเมินโครงการที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนได้ในทุกบริบท

ข้อเสนอแนะ

จากการพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อการออกแบบและประเมินโครงการ มีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

1. ทฤษฎีโปรแกรมการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่พัฒนาขึ้นเป็นประโยชน์ต่อสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ในการที่จะนำไปใช้เป็นคู่มือในการประเมินโครงการทางสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนได้อย่างครอบคลุมในทุกบริบท

2. สำหรับโรงเรียน สามารถนำทฤษฎีไปใช้ในการประเมินโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน นอกจากนี้ยังใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและประเมินโครงการอื่นๆของโรงเรียนได้อีกด้วย เช่นในสถานการณ์ปัจจุบันที่ส่งเสริมแนวความคิดการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง โดยอาจนำทฤษฎีไปปรับเพื่อใช้ในการออกแบบและประเมินโครงการ หรือบูรณาการเนื้อหาทั้งสองเรื่องเข้าด้วยกันก็ได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

1. ควรจะมีการศึกษาเพิ่มเติมในแง่มุมของการนำศาสนา และแนวทางการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงเป็นแรงเสริมในการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมต่อไป

2. การวิจัยในครั้งนี้ศึกษากับนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้และพัฒนาารูปแบบความเชื่อ จิตสำนึก และการเห็นคุณค่า เนื่องจากจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ควรจะได้รับการปลูกฝังที่ยาวนานและต่อเนื่อง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติมกับนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และ บุคคลในวัยทำงานเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการปลูกฝังจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมให้กับคนในวัยดังกล่าวเพื่อเป็นการต่อยอดผลการวิจัยออกไป